

Ryszard Kata
Katedra Finansów
Uniwersytet Rzeszowski

Decyzje przedsiębiorców indywidualnych w zakresie optymalizacji podatkowej

Wstęp

Przedsiębiorcy, którzy osiągają przychody z pozarolniczej działalności gospodarczej jako osoby fizyczne, są obciążeni podatkiem dochodowym (PIT), podatkami lokalnymi oraz ewentualnie innymi podatkami i opłatami. Aby skutecznie osiągać cele finansowe, muszą podejmować wiele decyzji, poszukując rozwiązań pozwalających na optymalizację obciążeń podatkowych. Mogą w tym celu wykorzystywać istniejące w ramach prawa preferencje podatkowe bądź luki w przepisach podatkowych [Ciupek 2013, s. 75]. Podatnicy decydując o skali, strukturze i formie prowadzonej działalności, biorą pod uwagę przepisy podatkowe i wynikające z nich obciążenia podatkowe. W efekcie inne ważne elementy związane z działalnością przedsiębiorstwa (proces zarządzania, alokacja kosztów i ryzyk, odpowiedzialność majątkowa itd.) są również determinowane przez zagadnienia związane z opodatkowaniem prowadzonej działalności [Werner 2013, s. 49].

Optymalizacja podatkowa polega na korzystaniu z dostępnych prawem narzędzi (ulg, zwolnień, wyłączeń, a także odroczeń w płatności podatku), w celu obniżenia ciężaru podatkowego. Zakłada takie kształtowanie działań biznesowych, które umożliwi osiągnięcie założonych celów przy jak najmniejszym obciążeniu podatkowym. Należy podkreślić, że minimalizacja wysokości obciążenia podatkowego jest możliwa za pomocą działań zgodnych z literą prawa, niezgodnych z prawem bądź tych niesprzecznych z prawem, lecz będących wbrew jego celowi. Mówiąc o optymalizacji podatkowej mamy na myśli jedynie działania przedsiębiorstwa, które są legalne, prowadzone w ramach istniejących przepisów prawnych. Jest to zatem świadome i inteligentne stosowanie prawa podatkowego w celu obniżenia obciążeń podatkowych [Nenca i Zawadzka 2014, s. 25].

Optymalizację podatkową należy wyraźnie odróżnić od uchylania się od opodatkowania, które jest działaniem nielegalnym, nieetycznym i sprzecznym z prawem, prowadzącym do zmniejszenia ciężaru podatkowego albo do całkowitego jego wyeliminowania. Ma ono miejsce w przypadku podawania w deklaracjach podatkowych nieprawdziwych informacji, ukrywania dochodów, fałszowania ksiąg rachunkowych itp. Uchylanie się od opodatkowania grozi odpowiedzialnością karno-skarbową [Szłęczak-Matusiewicz 2013, s. 16]. Z uchylaniem się od opodatkowania wiąże się też pojęcie obejścia prawa podatkowego. Jest to zastosowanie przez podatnika takiej konstrukcji prawnej, która ma na celu uniknięcie lub zmniejszenie obciążenia podatkowego¹. Wiąże się ono z zasadą swobody umów, która pozwala na manewrowanie obowiązkiem podatkowym i osiągnięcie stanu niższego opodatkowania w stosunku do oczekiwanego przez władzę publiczną. Jednocześnie nie są przy tym łamane żadne zakazy ani nakazy ustawowe [Maj 2011, s. 114].

Elementem optymalizacji podatkowej, zwłaszcza w ujęciu długookresowym i strategicznym, jest planowanie podatkowe. Winiarski [1999, s. 111] definiuje planowanie gospodarcze jako „procedurę polegającą na świadomym i systematycznym przetwarzaniu informacji o charakterze ekonomicznym i technicznym oraz na konstruowaniu wewnętrznie spójnych koncepcji strategii działania (z uwzględnieniem występujących ograniczeń i uwarunkowań) pod kątem najlepszych sposobów osiągnięcia wyznaczonych celów”. W przypadku planowania podatkowego tym celem będzie najczęściej minimalizacja obciążeń podatkowych, ale może być nim także unikanie (zmniejszanie) ryzyka podatkowego albo maksymalizacja wyniku finansowego dla osiągnięcia wyższej zdolności kredytowej.

W ramach planowania podatkowego należy uwzględnić zjawisko asymetrii informacyjnej. Dotyczy to zwłaszcza relacji organ podatkowy – podatnik. Należy też mieć na uwadze, że brak informacji lub niepełna informacja skutkuje powstaniem ryzyka. Dostęp zaś do informacji (łagodzenie asymetrii informacyjnej) jest kosztowny, a w pewnych przypadkach nawet niemożliwy [Werner 2013, s. 55].

Efektywne stosowanie optymalizacji podatkowej wymaga od przedsiębiorcy wiedzy na temat istnienia określonych preferencji występujących w systemie podatkowym oraz możliwości ich zastosowania lub korzystania z wiedzy doradcy podatkowego. Podatnik musi mieć też świadomość i wiedzę na temat związanego z tym ryzyka podatkowego oraz być skłonny do podejmowania tego ryzyka. Ryzyko stosowania optymalizacji podatkowej wiąże się z trudnościami w interpretacji prawa podatkowego. Przykładowo przepis, który zwalnia z podatku określoną transakcję w pewnych warunkach może nie mieć zastosowania,

¹ Przykładem może być sytuacja, w której podatnik zamiast sprzedać udziały w spółce z o.o. daruje je spółce znajdującej się w raju podatkowym, a ta z kolei zbywa udziały inwestorowi.

albo organ podatkowy będzie go zupełnie inaczej interpretował niż podatnik. W tym kontekście z optymalizacją podatkową łączy się zarządzanie ryzykiem podatkowym, przez które rozumiemy podejmowanie działań mających na celu rozpoznanie, ocenę, sterowanie ryzykiem oraz kontrolę podjętych działań, które zmierzają ku eliminacji lub ograniczeniu ryzyka, a także zabezpieczenie się przed jego ewentualnymi skutkami.

Należy zakładać, iż decyzje przedsiębiorców w zakresie stosowania optymalizacji podatkowej są związane z jednej strony z oceną korzyści, a z drugiej kosztów (np. wydatki na doradztwo podatkowe) oraz ryzyka podatkowego. Decyzje te mogą być też powiązane z cechami przedsiębiorstw i samych przedsiębiorców (wiek, wykształcenie, doświadczenie w prowadzeniu biznesu itd.), w tym cechami behawioralnymi (podejście do ryzyka, gotowość do zmian itp.).

Cel i metodyka badań

Celem opracowania jest określenie uwarunkowań decyzji przedsiębiorców indywidualnych w zakresie stosowania optymalizacji podatkowej oraz ustalenie struktury mikro i małych przedsiębiorstw w kontekście korzystania z różnych form optymalizacji podatkowej. W opracowaniu określono także istotę optymalizacji podatkowej w podmiotach gospodarczych osób fizycznych oraz rodzaj stosowanych przez przedsiębiorców preferencji podatkowych.

Źródłem materiałów empirycznych do badań były statystyki Ministerstwa Finansów (MF) dotyczące preferencji podatkowych w latach 2011–2014 oraz statystyki dotyczące budżetów jednostek samorządu terytorialnego (JST) w latach 2012–2014. Wykorzystano także wyniki pilotażowych badań własnych dotyczących optymalizacji podatkowej w mikro- i małych przedsiębiorstwach regionu podkarpackiego. Badania te przeprowadzono w 2015 roku na losowo wybranej próbie 48 podmiotów gospodarczych osób fizycznych. Narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu z przedsiębiorcą – właścicielem firmy.

Istota optymalizacji podatkowej w przedsiębiorstwie

Metody optymalizacji podatkowej można podzielić na dwa podstawowe rodzaje. Pierwszy związany jest z planowaniem strategicznym i wymaga istotnych (często też kosztownych) zmian w całej organizacji, mających charakter długoterminowy. Do takich zmian możemy zaliczyć przeniesienie działalności do krajów, które stosują łagodniejszą politykę podatkową, zmianę formy prawnej prowadzonej działalności czy też wybór lub przeniesienie działalności do specjalnej strefy

ekonomicznej lub innego miejsca związanego z preferencjami podatkowymi [Gruziel 2009, s. 179]. Przenoszenie działalności w miejsca o niższych obciążeniach podatkowych, przesuwanie dochodów (np. przekazywanie aktywów będących źródłem podatku do innych podmiotów opodatkowanych niższą stawką podatku), określić można jako arbitraż podatkowy. Drugi rodzaj optymalizacji podatkowej związany jest z planowaniem krótkoterminowym i może dotyczyć wyboru formy opodatkowania lub zarządzania kosztami i przychodami w przedsiębiorstwie. Skutki podatkowe takich decyzji, co do zasady, wygasają w okresie roku podatkowego, nie ogranicza to jednak możliwości przedłużenia ich obowiązywania na kolejny rok podatkowy. Wybór formy opodatkowania dotyczy osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą [Nenca i Zawadzka 2014, s. 26].

Do najczęściej stosowanych form optymalizacji podatkowej należą działania dotyczące kosztów uzyskania przychodów w roku podatkowym oraz działania na przychodach. W pierwszym przypadku chodzi o to, by jak najwięcej wydatków poniesionych w okresie bieżącym zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów tego okresu. Dzięki temu zmniejszeniu ulegnie wynik finansowy (dochód) podlegający opodatkowaniu. W drugim przypadku idzie o przesunięcie przychodów i tym samym płatności podatku na okres następny. Korzyść z tym związana jest tym wyższa, im wyższa jest inflacja [Janik i Paździor 2014, s. 56–57].

Przedmiotem opodatkowania jest dochód przedsiębiorstwa rozumiany jako nadwyżka sumy przychodów nad kosztami ich uzyskania, osiągnięta w roku podatkowy. Istotną rolę w tej definicji spełniają koszty uzyskania przychodów. Nie są one tożsame z tymi, które zdefiniowane zostały w ustawie o rachunkowości. Część tych kosztów nie jest honorowana przez prawo podatkowe. Dotyczy to tzw. wydatków niestanowiących kosztów uzyskania przychodów². Zapisy ustawowe dotyczące tych wydatków w praktyce budzą często wiele kontrowersji interpretacyjnych. Różnice dotyczą innego rozumienia danego zapisu przez przedsiębiorcę i urząd skarbowy, co tworzy tzw. ryzyko podatkowe.

Z zarządzaniem kosztami uzyskania przychodów wiążą się m.in. takie sposoby optymalizacji podatkowej, jak:

- wybór metody i ustalenie stawek amortyzacji aktywów trwałych;
- wybór źródeł finansowania działalności bieżącej i inwestycji;
- kształtowanie kosztów wynagrodzeń i pochodnych poprzez wybór odpowiednich form zatrudnienia pracowników.

Kwestia amortyzacji jako kosztu uzyskania przychodów uregulowana została szczegółowo w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych. Podatnik

² Do wydatków niezaliczanych do kosztów uzyskania przychodów należą m.in. grzywny i kary pieniężne, koszty egzekucyjne, koszty reprezentacji, wydatki socjalne z ZFSS itd. Katalog takich wydatków zawarto w art. 23 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (DzU z 2010 r. nr 51, poz. 307 z późn. zm.).

ma do wyboru cztery metody amortyzacji: a) metodę liniową, b) ustalenie indywidualnych stawek amortyzacyjnych, c) metodę degresywną, d) jednorazowy odpis amortyzacyjny. Z kolei w zakresie finansowania przedsiębiorstwa decyzje finansowe dotyczą najczęściej wyboru między kredytem bankowym a leasingiem.

Optymalizacja nie ogranicza się jedynie do kwestii takich jak wysokość przychodów oraz kosztów i podatków. W niektórych przypadkach obiektem zainteresowania podatnika jest sam moment osiągnięcia przychodów, koszty eliminacji ryzyka podatkowego czy termin płatności podatków.

Z optymalizacją podatkową wiąże się pojęcie preferencji podatkowych, ujmowanych w literaturze jako tzw. *tax expenditures*. W bezpośrednim tłumaczeniu oznacza to „wydatki podatkowe”, ponieważ, jak zauważył autor tej koncepcji – Stanley S. Surrey – *tax expenditures* przypominają w swej istocie wydatki budżetowe [Dziemianowicz 2013, s. 56–57]. W konsekwencji mogą być one rozumiane jako specjalne przywileje podatkowe kierowane do wybranych grup podatników w celu realizacji określonych funkcji społeczno-ekonomicznych. Są one zatem odstępstwem od ogólnych zasad opodatkowania (standardowej konstrukcji podatku) oraz są alternatywą dla programu wydatków budżetowych, który mógłby osiągnąć zbliżone rezultaty [Galiński 2014, s. 32–33]. Niektóre preferencje podatkowe, będąc odstępstwem od standardu podatkowego, nie wymagają żadnych działań ze strony podatnika. Takie odstępstwo skutkuje wprost zmniejszeniem obciążenia podatkowego po stronie beneficjenta preferencji. Natomiast dyskontowanie innych preferencji wymaga określonych działań podatnika i „wpisuje się” w funkcję stymulacyjną podatków. Przykładowo w podatku od nieruchomości preferencje podatkowe wynikają z decyzji rady gminy (pkt. 1 i 2) lub organu podatkowego (wójta, burmistrza lub prezydenta) w zakresie:

- 1) ustalenia stawek podatkowych poniżej górnych (ustawowych) poziomów;
- 2) udzielenia ulg i zwolnień przedmiotowych;
- 3) umorzeń całości lub części zobowiązań podatników z tytułu podatku, rozłożenia na raty zobowiązań podatkowych, odroczenia terminu płatności podatku.

Wymienione preferencje mogą być elementem optymalizacji podatkowej wówczas, gdy wiążą się z decyzjami przedsiębiorców dotyczącymi przykładowo przeniesienia działalności na teren gminy, która stosuje niższe stawki podatkowe lub złożenia wniosku do gminy, na terenie której przedsiębiorstwo prowadzi działalność w sprawie umorzenia części lub całości zobowiązań podatkowych.

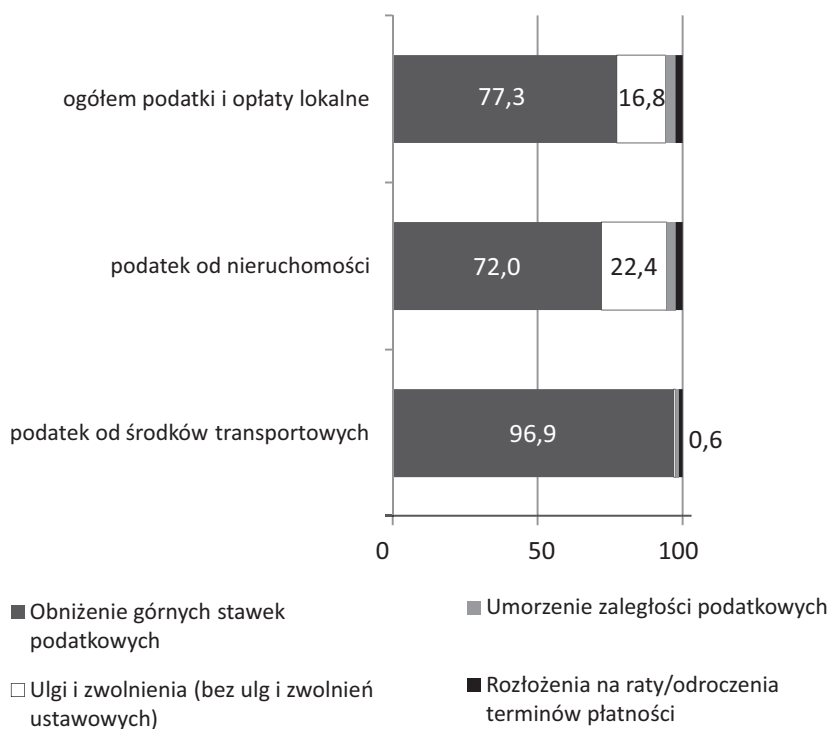
W tabeli 1 przedstawiono ubytek dochodów gmin i miast na prawach powiatu z tytułu stosowania preferencji podatkowych w podatkach i opłatach lokalnych. W strukturze zastosowanych przez gminy w 2014 roku preferencji podatkowych dominowało obniżenie górnych stawek podatkowych (77,3% w ogólnej kwocie preferencji), ulgi i zwolnienia (bez ulg i zwolnień ustawowych) stanowiły 16,8%, a pozostałe formy preferencji 5,9% (rys. 1).

Tabela 1

Udział preferencji podatkowych w podatkach stanowiących dochody gmin [%]

Wyszczególnienie	Rok		
	2012	2013	2014
Dochody ogółem	4,8	5,0	4,7
Dochody własne gmin	10,3	10,4	9,5
• Podatek od środków transportowych	65,6	70,6	73,0
• Podatek rolny	47,0	40,9	29,6
• Podatek od nieruchomości	24,5	25,1	24,9
• Podatek od spadków i darowizn	10,1	11,0	10,3
• Podatek leśny	1,7	1,1	1,0

Źródło: Sprawozdania budżetowe JST z lat 2012–2014, Ministerstwo Finansów.

**Rysunek 1**

Struktura preferencji w podatkach i opłatach lokalnych w 2014 roku

Źródło: Jak w tabeli 1.

Według raportu Ministerstwa Finansów [*Preferencje... 2014*], wartość preferencji w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa (VAT, akcyza, PIT i CIT) w latach 2009–2013 systematycznie rosła. W roku 2009 wyniosła ona

59,5 mld zł, co stanowiło 4,43% PKB, a w roku 2013 wynosiła blisko 80 mld zł, tj. 4,7% PKB. Wielkości te nie uwzględniają preferencji w podatkach lokalnych stanowiących dochód JST, których wartość w 2013 roku wyniosła 8 mld zł, tj. 0,5% PKB. Większość preferencji podatkowych ma charakter pasywnych strumieni finansowych. Część globalnej kwoty preferencji należy jednak przypisać aktywności podatników poszukujących sposobów na obniżenie obciążeń podatkowych. Przedsiębiorcy indywidualni mogą korzystać głównie z tych form preferencji podatkowych, które wymagają takiej aktywności i znajdują się w obszarze władztwa podatkowego gmin (tab. 1, rys. 1).

Optimalizacja podatkowa w mikro- i małych przedsiębiorstwach – w świetle badań ankietowych

Objęte badaniami ankietowymi przedsiębiorstwa osób fizycznych należą do segmentu mikro- i małych przedsiębiorstw. Struktura badanych jednostek w aspekcie ogólnych cech przedsiębiorstw i ich właścicieli (tab. 2) jest pod wieloma względami podobna do struktury ogółu przedsiębiorstw w tym segmencie przedsiębiorczości w Polsce [Zob. *Raport ... 2015*].

W ocenie samych przedsiębiorców, poziom ich wiedzy na temat podatków jest w większości umiarkowany lub dosyć wysoki (tab. 3). Jednakże przełożenie tej ogólnej wiedzy na konkretne decyzje związane z optymalizacją podatkową i zarządzaniem ryzykiem podatkowym jest trudne, gdyż wiedza przedsiębiorców w tym zakresie jest już znacznie mniejsza (tab. 3). Nie dziwi zatem, iż zdecydowana większość przedsiębiorców (83,3%) korzysta z zewnętrznych usług podatkowo-księgowych świadczonych przez biura rachunkowe lub doradców podatkowych³.

Jedną z podstawowych decyzji, która może wiązać się z optymalizacją podatkową, jest wybór formy opodatkowania podatkiem PIT. Zależy od niego nie tylko wysokość przyszłego podatku, ale także rodzaj i zakres prowadzonej ewidencji księgowej. Podatnik jako osoba fizyczna, podejmując działalność gospodarczą, ma do wyboru 4 formy opodatkowania: a) zasady ogólne – według skali podatkowej, b) stawkę liniową, c) ryczałt od przychodów ewidencjonowanych, d) kartę podatkową. Wybrana forma może być zmieniana w każdym kolejnym roku podatkowym. Opodatkowanie na zasadach ogólnych jest podstawową formą, która nie wymaga zgłoszenia. Nie wnikając w szczegóły różnic między wspomnianymi formami

³ Z badań ogólnokrajowych PEKAO SA wynika, iż w tym segmencie przedsiębiorstw, z zewnętrznych usług podatkowo-księgowych korzysta 64% firm (na Podkarpaciu 69%) [*Raport... 2015*, s. 82].

Tabela 2

Charakterystyka badanej próby przedsiębiorstw osób fizycznych

Ogólne cechy przedsiębiorców i ich firm	% firm	Aspekty podatkowe i zatrudnienie	% firm
1. Wiek przedsiębiorców:		1. Podmioty będące płatnikiem VAT	93,7
– do 30 lat	18,8	– w tym rozliczające się kwartalnie	18,7
– 31–50 lat	58,4	2. Podmioty będące podatnikami:	
– powyżej 50 lat	22,9	– podatku od nieruchomości	89,6
2. Odsetek kobiet przedsiębiorców:	31,2	– podatku od śr. transportowych	47,9
3. Wykształcenie przedsiębiorców:		– podatku rolnego	22,9
– podstawowe lub zawodowe	20,8	3. Prowadzenie ksiąg rachunkowych:	
– średnie	47,9	– siedziba firmy	16,7
– wyższe	31,3	– biuro rachunkowe	83,3
4. Rodzaj prowadzonej działalności:		4. Formy opodatkowania PIT:	
– handel	18,8	– zasady ogólne	68,8
– usługi (w tym budowlane)	47,9	– podatek liniowy	14,6
– produkcja	6,3	– ryczałt od przychodów ewidencjonowanych	10,4
– przed. wielobranżowe (PPHU)	27,1	– karta podatkowa	6,3
5. Miejsce prowadzenia działalności:		5. Liczba zatrudnionych:	
– wieś	27,1	– 1 pracownik	18,8
– miasto do 15 tys. mieszkańców	39,6	– od 2 do 9 pracowników	68,8
– miasto > 15 tys. mieszkańców	33,3	– od 10 do 49 pracowników	12,5
6. Okres działalności na rynku:		6. Formy zatrudnienia pracowników:	
– do 1 roku	8,3	– umowa o pracę	64,6
– 1–5 lat	35,4	– umowa zlecenie/umowa o dzieło	22,9
– 5–10 lat	16,7	– umowa na okres próbny	8,3
– powyżej 10 lat	39,6	– inne (staż płatny lub bezpłatny)	4,2

Źródło: Badania ankietowe.

opodatkowania⁴, warto podkreślić, iż w ostatecznym rozrachunku dają one różny wynik w zakresie obciążenia podatkowego. Problem polega na tym, że przedsiębiorca musi podjąć decyzję o wyborze stosownej formy opodatkowania na początku roku podatkowego, a dopiero po jego zakończeniu może ocenić, czy wybór ten był optymalny z punktu widzenia korzyści ekonomicznych dla przedsiębiorstwa. W przypadku ankietowanych podmiotów, aż 68,8% przedsiębiorców było opodatkowanych na zasadach ogólnych (tab. 2). Spośród badanych tylko 27,1% dokonywało w ostatnich czterech latach zmiany formy opodatkowania, natomiast co trzeci ankietowany (33,3%) deklarował gotowość zmiany formy opodatkowania w przyszłości.

⁴ Szerzej o tym piszą m.in. Nenca i Zawadzka [2013, s. 29–35] oraz Spoz [2012, s. 242–243].

Tabela 3

Poziom wiedzy przedsiębiorców z zakresu podatków i optymalizacji podatkowej

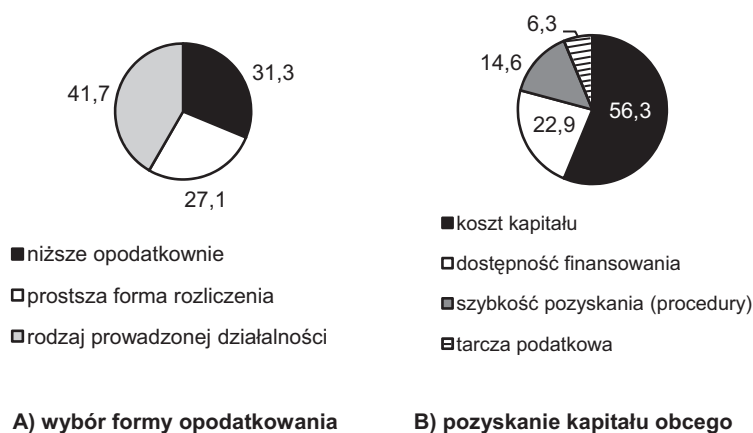
Poziom wiedzy	Wiedza przedsiębiorców w zakresie:		
	obciążających ich podatków	optymalizacji podatkowej	zarządzania ryzykiem podatkowym
Wysoki	10,4	–	–
Dosyć wysoki	37,5	10,4	14,6
Umiarkowany	35,4	68,8	39,6
Raczej niski	12,5	18,8	33,3
Bardzo niski	4,2	2,1	12,5

Źródło: Badania ankietowe.

Wybór formy opodatkowania zależy od wielu czynników, wśród których poziom obciążeń podatkowych nie musi być kluczowym kryterium. W badanej zbiorowości tylko 31,1% przedsiębiorców kierowało się wprost argumentem niższego obciążenia podatkowego (rys. 2). Dla pozostałych kluczowym czynnikiem wyboru był rodzaj prowadzonej działalności oraz ocena skomplikowania danej formy opodatkowania. Rodzaj prowadzonej działalności gospodarczej, a także jej skala⁵ ograniczają paletę wyboru form opodatkowania, ale zawsze pozostają przedsiębiorcy przynajmniej dwie opcje (zasady ogólne i podatek liniowy). Prostsze formy opodatkowania wymagają mniejszych nakładów na prowadzenie ksiąg rachunkowych (a w przypadku karty podatkowej praktycznie likwidują takie nakłady), co w ogólnym rozrachunku może być korzystne dla przedsiębiorstwa.

Spośród badanych przedsiębiorstw 68,7% korzystało w latach 2011–2014 z różnego rodzaju preferencji podatkowych, które wymagały od przedsiębiorców określonych decyzji, a zatem były elementem optymalizacji podatkowej. Co trzeci ankietowany przedsiębiorca deklarował korzystanie w tym okresie tylko z jednej formy preferencji podatkowej. Z kolei 27,1% ankietowanych korzystało z dwóch form, a 8,3% z co najmniej trzech form preferencji podatkowej. Ogólnie można stwierdzić, iż przedsiębiorcy indywidualni korzystali z dosyć ograniczonej palety preferencji podatkowych. Niektóre z nich, przykładowo zwolnienia z opodatkowania dotacji na rozwój przedsiębiorczości (z UE lub Funduszu Pracy), były pochodną działań niezwiązanych z optymalizacją podatkową, lecz z pozyskaniem wsparcia publicznego lub innych. Żaden z przedsiębiorców nie korzystał z kredytu podatkowego oraz ulgi na nowe technologie, co może wskazywać na małą „atrakcyjność” tych podatkowych instrumentów wsparcia przedsiębiorczości.

⁵ Przepisy podatkowe zawierają ograniczony katalog przedmiotowy w zakresie stosowania ryczałtowych form opodatkowania. Istnieją także ograniczenia dotyczące skali prowadzonej działalności gospodarczej wyrażonej poziomem zatrudnienia lub poziomem przychodów przedsiębiorstwa.

**Rysunek 2**

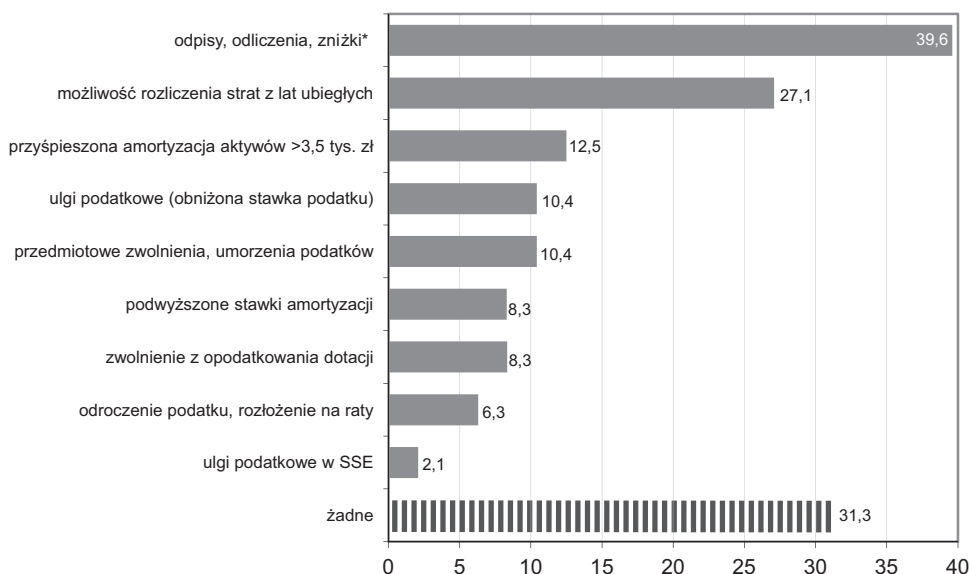
Struktura przedsiębiorców według głównego kryterium wyboru formy opodatkowania podatkiem PIT oraz formy finansowania obcego [%]

Źródło: Badania ankietowe.

Najczęściej stosowaną przez przedsiębiorców formą optymalizacji podatkowej były różnego rodzaju odpisy, odliczenia i zniżki, w tym te związane z ustaleniem kosztów uzyskania przychodów oraz ustaleniem przychodów podlegających opodatkowaniu (rys. 3)⁶. Chodzi m.in. o odliczenia poniesionych wydatków od podstawy opodatkowania albo od należnego podatku. Przykładowo, co ósmy przedsiębiorca (12,5%) korzystał z leasingu i związane z tym opłaty leasingowe wliczał w koszty uzyskania przychodów, pomniejszając tym samym dochód do opodatkowania. Należy jednak podkreślić, iż tylko 6,3% ankietowanych kierowało się przy wyborze formy finansowania obcego możliwością zastosowania tarczy podatkowej. Dla większości (rys. 2) decydujące znaczenie miał koszt kapitału, jego dostępność (czyli np. wymagane zabezpieczenia) i szybkość procedur (łatwość pozyskania kapitału).

Jedną z prostszych i częściej wykorzystywanych metod optymalizacji podatkowej w podatku dochodowym jest możliwość odpisywania strat z lat ubiegłych. W badanej zbiorowości, w latach 2011–2014, z takiej możliwości skorzystało 27,1% przedsiębiorców. Nie licząc jednorazowych odpisów amortyzacyjnych aktywów trwałych o wartości poniżej 3,5 tys. zł, co deklarowało 62,5% ankietowanych, relatywnie niewielu przedsiębiorców korzystało z możliwości optymalizacji, jakie daje amortyzacja. Ustawodawca dał m.in. możliwość jednorazowej amortyzacji aktywów trwałych, których wartość nabycia lub wytworzenia prze-

⁶ Wśród form preferencji podatkowych nie były brane pod uwagę te ulgi i odliczenia (np. w podatku PIT ulga na dzieci), które nie dotyczyły działalności gospodarczej.



* związane z ustaleniem kosztów i przychodów podatkowych, podstawy opodatkowania i należnego podatku

Rysunek 3

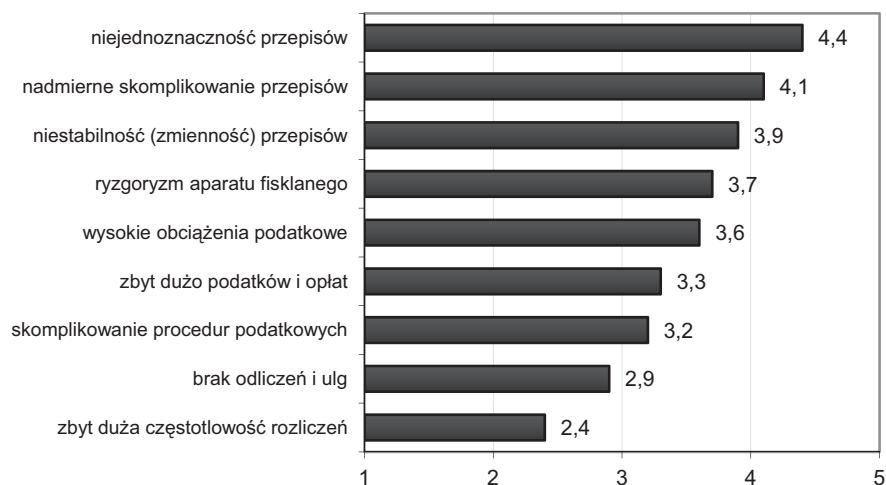
Struktura przedsiębiorców według form stosowanych preferencji podatkowych [%]

Źródło: Badania ankietowe.

kracza kwotę 3,5 tys. zł. Prawo do skorzystania z tej możliwości mają jednak tylko tacy podatnicy, którzy w danym roku podatkowym rozpoczęli prowadzenie działalności gospodarczej oraz tzw. mali podatnicy⁷. Kolejnym sposobem optymalizacji podatkowej w zakresie amortyzacji jest zastosowanie metody degressywnej lub indywidualnych stawek podatkowych [Spoz 2012, s. 240–241]. W badanej zbiorowości z przyspieszonej amortyzacji skorzystało łącznie 12,5% ankietowanych, natomiast indywidualne stawki amortyzacyjne zastosowało 8,3% ankietowanych. Fakt niewielkiego znaczenia amortyzacji jako narzędzia optymalizacji podatkowej może wyjaśniać struktura odpowiedzi respondentów na pytanie o ich podejście do tego kosztu. Otóż dla 58,3% ankietowanych jest to konieczność wynikająca z przepisów prawa, dla 29,2% jest to źródło finansowania inwestycji odtworzeniowych, a tylko dla 12,5% jest to przede wszystkim narzędzie optymalizacji podatkowej.

⁷ Małym podatnikiem jest przedsiębiorca, którego wartość przychodu ze sprzedaży nie przekroczyła w roku poprzednim równowartości 1200 tys. euro w przeliczeniu na złote (art. 5 pkt 20 u.p.o.d.f).

Spośród ankietowanych tylko jeden podmiot prowadził działalność na terenie specjalnej strefy ekonomicznej, ale gotowość przeniesienia działalności do takiej strefy (w razie takiej możliwości) deklarowało 8,3% przedsiębiorców. Możliwość ustalania przez organy stanowiące gmin wysokości zróżnicowanych stawek podatkowych jest kluczowym instrumentem lokalnej polityki podatkowej [Poniatowicz i Wyszowska 2014, s. 86–87]. Obniżenie stawek podatku od nieruchomości dotyczy zwykle osób fizycznych (w tym podmiotów gospodarczych osób fizycznych), w przypadku osób prawnych częściej stosowane są inne instrumenty lokalnego władztwa podatkowego (np. zwolnienia podatkowe, w tym takie, których adresatami są przedsiębiorcy, zwolnienia z zapłaty części podatku, rozłożenie należności podatkowej na raty, ewentualnie przesunięcie terminu płatności podatku). W badanej zbiorowości z obniżonych (w stosunku do górnych pułapów ustawowych) stawek w podatku od nieruchomości korzystało 86,0% podatników tego podatku (77,1% ogółu badanych), zaś z obniżonych stawek w podatku od środków transportowych – 73,9% podatników (tj. 35,4% badanych). Z kolei 10,4% przedsiębiorców skorzystało z niższych stawek podatkowych w podatkach lokalnych w sposób czynny, czyli lokując lub przenosząc działalność gospodarczą na teren tych gmin, które stosują takie preferencje. Tyle samo przedsiębiorców skorzystało także z przedmiotowych zwolnień w podatkach lokalnych (rys. 3). Działania tych przedsiębiorców są przykładem optymalizacji podatkowej.



Rysunek 4

Barriere związane ze sferą opodatkowania przedsiębiorstw w ocenie przedsiębiorców (według skali punktowej od 1 do 5, gdzie 1 – brak bariery, 5 – bardzo silna bariera)

Źródło: Badania ankietowe.

W prowadzeniu biznesu najbardziej przeszkadzają przedsiębiorcom niejasne (niejednoznacznie sformułowane) i niestabilne przepisy prawne, w tym prawo podatkowe [Raport... 2015, s. 83; Janik i Paździor 2014, s. 58]. Znalazło to potwierdzenie także w omawianych badaniach (rys. 4), w których poproszono przedsiębiorców o wskazanie i ocenę siły barier w sferze opodatkowania przedsiębiorstw. Za najważniejszą barierę przedsiębiorcy uznali nie tyle poziom obciążeń fiskalnych, ile niejednoznaczność i nadmierne skomplikowanie przepisów podatkowych. Dalej zaś niestabilność przepisów i rygoryzm aparatu fiskalnego (m.in. nadmiar kontroli podatkowych i asymetrię pozycji prawnej podatnika i organu podatkowego). Wszystkie te czynniki wpływają na poziom ryzyka fiskalnego i tym samym ogólnego ryzyka biznesowego. Stanowią one także barierę w stosowaniu optymalizacji podatkowej.

Niewielka liczebność ankietowanych przedsiębiorstw nie pozwoliła na zastosowanie statystycznych metod oceny zależności między poszczególnymi cechami przedsiębiorstw i przedsiębiorców a faktem stosowania optymalizacji podatkowej. Niemniej obserwacja wyników badań ankietowych pozwala na spostrzeżenie, że stosowanie różnych form optymalizacji podatkowej jest relatywnie częstsze w podmiotach: 1) wielobranżowych i produkcyjnych, 2) zatrudniających więcej pracowników, 3) korzystających z usługowego prowadzenie ksiąg rachunkowych, 4) firmach o dłuższym stażu działalności i będących płatnikami VAT.

Podsumowanie

Przedsiębiorcy indywidualni dążą do minimalizacji obciążeń podatkowych przez wybór formy opodatkowania dochodów, jednakże głównym obszarem optymalizacji podatkowej jest sfera ustalenia dochodów podlegających opodatkowaniu poprzez określone zarządzanie kosztami (amortyzacja, koszty finansowania, formy zatrudniania pracowników itp.). Ta sfera jest jednak związana z określonym ryzykiem podatkowym, gdyż zasadność ujęcia niektórych wydatków, jako kosztów uzyskania przychodów, bywa najczęstszym powodem sporów między przedsiębiorcami a organem podatkowym. Przedsiębiorcy korzystają także z różnego rodzaju ulg i zwolnień, w tym z preferencji w podatkach lokalnych będących formą wspierania przedsiębiorczości przez jednostki samorządu terytorialnego.

Generalnie zakres stosowania narzędzi optymalizacji podatkowej w sektorze mikro- i małych firm należy ocenić jako niewielki i ograniczający się do stosowania najprostszych instrumentów. Wobec złożoności i niestabilności systemu podatkowego stosowanie optymalizacji podatkowej przez przedsiębiorców

jest ograniczane przez wady systemu podatkowego, m.in. niejednoznaczność przepisów podatkowych, zmienność i skomplikowanie prawa podatkowego. Dla części przedsiębiorców, którzy rezygnują ze stosowania instrumentów optymalizacji podatkowej, ryzyko podatkowe wynikające z wad systemu podatkowego oraz rygoryzmu aparatu fiskalnego przesłaniają ewentualne korzyści finansowe z optymalizacji.

Literatura

- CIUPEK B., 2013: *Strategie podatkowe przedsiębiorstw w zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych*, Prace Nauk., Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, 75–108.
- DZIEMIANOWICZ R., 2013: *Raport tax expenditures jako narzędzie transparentnej polityki fiskalnej*, Zarządzanie i Finanse 2.
- GALINSKI P., 2014: *Znaczenie preferencji podatkowych w podatku od nieruchomości dla budżetów jednostek samorządu terytorialnego*, Finanse Komunalne 11.
- GRUZIEL K., 2009: *Istota i założenia optymalizacji podatkowej – wybrane aspekty*, Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 77.
- JANIK W., PAŹDZIÓR M., 2014: *Rola podatku dochodowego od osób prawnych w tworzeniu dochodów budżetowych i rozwoju przedsiębiorstw*, Economics and Management 3.
- MAJ I., 2011: *Polityka organów podatkowych w zakresie obejścia prawa podatkowego*, [w:] *Podatnik versus organ podatkowy*, Studia Finansowoprawne 2.
- NENCA A., ZAWADZKA D., 2014: *Wybór formy opodatkowania mikroprzedsiębiorstw jako metoda optymalizacji podatkowej*, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia 68.
- PONIATOWICZ M., WYSZKOWSKA D., 2014: *Stymulowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości a konkurencja podatkowa gmin*, Zeszyty Nauk. WSB w Poznaniu 52/1.
- Preferencje podatkowe w Polsce*, nr 5, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2014.
- Raport o stanie mikro i małych firm w 2014 roku*, Bank PEKAO S.A., Warszawa 2015.
- SPOZ A., 2012: *Wybrane metody optymalizacji podatkowej przedsiębiorstw*, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia 52.
- SZLĘZAK-MATUSIEWICZ J., 2013: *Zarządzanie podatkami osób fizycznych*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- WERNER A., 2013: *Pojęcie planowania i optymalizacji podatkowej*, Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów 126, SGH, Warszawa.
- WINIARSKI B., 1999: *Polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Abstrakt

W opracowaniu opisano istotę i formy optymalizacji podatkowej w podmiotach gospodarczych osób fizycznych. Określono uwarunkowania decyzji przedsiębiorców indywidualnych w zakresie stosowania optymalizacji podatkowej oraz

dokonano oceny skali stosowania różnych form preferencji podatkowych przez mikro- i małe przedsiębiorstwa.

Słowa kluczowe: optymalizacja podatkowa, ryzyko podatkowe, przedsiębiorcy

Decisions of individual entrepreneurs in the aspect of tax optimization

Abstract

The study describes the essence and form of tax optimization in economic entities of individuals. In the paper, the reasons for making certain decisions by individual entrepreneurs on the use of tax optimization were examined. The scale of the use of various forms of tax preferences by micro and small enterprises was analysed.

Key words: tax optimization, tax risk, entrepreneurs

